

De Vreedzame Wijk

*Een praktische gids voor een
samenhangend opvoedklimaat in de wijk*

Leo Pauw

De Vreedzame Wijk

Een praktische gids voor een samenhangend opvoedklimaat in de wijk

Leo Pauw

met medewerking van Liesbeth Stolk & Merel Leeftang

ISBN 978 90 8850 653 6

NUR 840

© 2016 B.V. Uitgeverij SWP Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, Stbl. 351, zoals gewijzigd bij het besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot Uitgeverij SWP (Postbus 12010, 1100 AA Amsterdam-Zuidoost) te wenden.

Inhoud

Voorwoord	9
1 Van Vreedzame School naar Vreedzame Wijk	11
De Vreedzame School	11
De Vreedzame Wijk	12
Doelen van De Vreedzame Wijk	14
In dit boek	16
2 We horen bij elkaar	18
Een gemeenschap vormen	18
Regels en afspraken	20
Opstokers: gewenst gedrag versterken	25
Binnenkomers en afsluiters	28
Werken met een agenda	30
Kinderen veel en goed laten samenwerken	31
De opvoeder is de sleutel	34
Concrete activiteiten bij blok 1	35
3 We lossen conflicten zelf op	47
Conflicten horen bij het leven	47
Conflict is nog geen ruzie	48
Posities en belangen	49
Conflicthanteringsstijlen	50
De drie petjes	52
Mediatie	54
Stappenplan ‘praat het uit’	55
De rol van de volwassene bij conflicten tussen kinderen	56
Wijkmediatoren	58
De opvoeder is de sleutel	60
Concrete activiteiten bij blok 2	61

4	We hebben oor voor elkaar	67
	Communicatie	67
	Verschillen overbruggen door goed communiceren	68
	De groepsvergadering	69
	De opvoeder is de sleutel	70
	Concrete activiteiten bij blok 3	71
5	We hebben hart voor elkaar	78
	Gevoelens	78
	Conflicten en gevoelens	79
	De opvoeder is de sleutel	80
	Concrete activiteiten bij blok 4	81
6	We dragen allemaal een steentje bij	84
	Gemeenschapstaken	85
	Commissies	87
	De participatieladder	88
	Democratisch opvoeden	91
	Vreedzame Kinderraad en Kinderwijkmanifest	92
	De opvoeder is de sleutel	94
	Concrete activiteiten bij blok 5	95
7	We zijn allemaal anders	100
	Een pluriforme samenleving	100
	Groepsvorming en categorisering	102
	Vooroordelen en discriminatie: tegenwicht bieden	103
	De contacthypothese	104
	De opvoeder is de sleutel	106
	Concrete activiteiten bij blok 6	108
8	Invoering van De Vreedzame Wijk	115
	Inleiding	115
	Schillenmodel	116
	Stappenplan voor de invoering	117
	Wat gebeurt er in een wijk?	122
	Samenwerking tussen partijen in de wijk	123

9	Theoretische achtergronden	127
	Inleiding	127
	Een positief pedagogisch programma	128
	Verschuivingen in opvoeding	129
	Een geïndividualiseerde opvoeding	130
	Sociaal kapitaal als remedie	130
	De pedagogische civil society	132
	Burgerschapsvorming: niet alleen op school	133
	Werkzame mechanismen: inhoudelijke kenmerken	135
	Werkzame mechanismen: implementatiekenmerken	141
10	Onderzoek en ontwikkelingen	144
	Inleiding	144
	Onderzoek naar De Vreedzame Wijk	144
	Ouders en bewoners in De Vreedzame Wijk 2.0	147
	Veiligheid en De Vreedzame Wijk: 3.0	149
	Nawoord	152
	Literatuur	154

Voorwoord

Veilig en vreedzaam met anderen samenleven, is iets wat elke ouder zijn of haar kinderen gunt. Hoewel er in de moderne maatschappij aanmerkelijk minder geweld wordt gebruikt dan in vroeger tijden, mogen we als opvoeders niet op onze lauweren rusten. Een moderne samenleving wordt gekenmerkt door tal van belangtegenstellingen en conflicten, en het is de kunst om daar op een humane, constructieve manier mee om te gaan. Maar hoe leer je dat? Hoe zorgen we ervoor dat kinderen die opgroeien in een steeds diverser wordende samenleving op een goede manier met verschillen en spanningen leren omgaan? Hoe bereik je dat kinderen zich ontwikkelen tot burgers die de principes van de democratische samenleving een warm hart toedragen?

Dat gaat allemaal niet vanzelf, daar moet hard voor gewerkt worden. En dat gebeurt, zoals u in dit boek kunt lezen, in De Vreedzame School en De Vreedzame Wijk. 'Vreedzaam' is, in de positieve zin van het woord, een handelsmerk geworden. Het is een begrip dat staat voor een pedagogisch-educatieve benadering waarbij niet zozeer het individuele kind, maar het kind in de sociale gemeenschap centraal staat. Kinderen leren er aan den lijve ervaren wat het betekent om democratisch burger te zijn, om het eigen belang af te stemmen op het belang van anderen, om met elkaar samen te werken aan gemeenschappelijke doelen terwijl je toch heel verschillend kunt zijn. Er zijn inmiddels honderden 'vreedzame' scholen in Nederland, en het programma is in een aantal steden uitgebreid tot het niveau van de wijk. Op allerlei plekken waar kinderen komen, zoals speelplaatsen, buurthuizen, sportverenigingen en kinderboerderijen, wordt dan met dezelfde 'vreedzame' principes gewerkt.

Leo Pauw, de initiatiefnemer en hoofdontwikkelaar van De Vreedzame Wijk en De Vreedzame School, zet in dit boek op toegankelijke wijze uiteen hoe 'vreedzaam' precies werkt. Hij beschrijft heel concreet de na te streven doelen, maar vooral ook de methoden om deze doelen in de wijk te realiseren. En dat alles gebeurt op een aansprekende, praktische manier die de lezer ongetwijfeld zal inspireren om er zelf mee aan de slag te gaan. Toch is dit boek meer dan een prak-

tische handreiking. In de slothoofdstukken laat Leo Pauw ook iets zien over de onderbouwing van deze aanpak. Hij gaat in op de pedagogische achtergronden ervan en laat zien hoe wetenschappelijk onderzoek een bijdrage levert aan de voortdurende verbetering van het programma.

De kracht en de pracht van ‘vreedzaam’ zit hem wat mij betreft in de positieve benadering van kinderen. Terwijl we er in de moderne samenleving meer en meer toe geneigd zijn om kinderen als een probleem te zien, gaat het hier om de vraag hoe je kinderen een stem kunt geven, hoe je ze zelf een actieve rol kunt laten spelen om problemen op te lossen. Kinderen zijn geen heiligen. Soms pesten ze elkaar, gedragen ze zich vervelend of zeggen ze hele nare dingen over mensen die anders zijn. In De Vreedzame School en De Vreedzame Wijk worden dit soort uitingen niet op voorhand als ‘fout’ gezien, maar als een beginpunt van sociaal leren. Kinderen mogen hun gevoelens uiten, mogen voor zichzelf opkomen en zich tegen anderen afzetten. Maar van minstens even groot belang is het dat ze leren om er samen uit te komen.

Mijn kleinzoon van 5 jaar verhuisde onlangs met zijn ouders naar een andere stad, en kwam daar op een ‘vreedzame’ school terecht. Hij had het alleen niet helemaal goed verstaan – toen hij thuiskwam, vertelde hij dat hij nu op een zeldzame school zat. ‘Vreedzame’ scholen en wijken zijn gelukkig helemaal niet zeldzaam meer. Ik hoop dat dit boek eraan bijdraagt dat nog veel meer opvoeders zich in dit democratische opvoedingsproject gaan verdiepen.

Micha de Winter

1 Van Vreedzame School naar Vreedzame Wijk

■ De Vreedzame School

Sinds 2005 zijn scholen wettelijk verplicht tot een aanbod op het terrein van 'burgerschapsvorming'. Een groot aantal basisscholen in Nederland werkt met het programma van De Vreedzame School. In De Vreedzame School wordt de school een oefenplaats voor actief en democratisch burgerschap. Het streven is met het programma bij te dragen aan de persoonlijke, sociale en maatschappelijke vorming van onze jeugd, en hen voor te bereiden op het leven in een democratische samenleving.

De Vreedzame School beschouwt de klas en de school als een leefgemeenschap, waarin kinderen zich gehoord en gezien voelen, een stem krijgen en waarin zij leren wat het betekent om een 'democratisch burger' te zijn: openstaan voor en kunnen overbruggen van verschillen tussen mensen, een bijdrage willen leveren aan het algemeen belang en actief verantwoordelijk willen zijn voor de gemeenschap.

In De Vreedzame School leren kinderen:

op een democratisch
manier besluiten
nemen

conflicten constructief
oplossen

verantwoordelijkheid
nemen voor elkaar en
voor de gemeenschap

open staan voor
verschillen tussen
mensen

basale sociaal-emotionele competenties

intrapersoonlijk

zelfvertrouwen

zelfcontrole

inzicht effect eigen handelen

interpersoonlijk

empathie

van perspectief kunnen wisselen

open staan voor anderen

Kinderen leren op een positieve en zorgzame manier met elkaar om te gaan. Ze krijgen een stem en leren die op een verantwoorde manier te gebruiken. Ze verwerven allerlei 'democratische competenties', zoals een mening mogen hebben, maar die wel kunnen onderbouwen met argumenten; zich verplaatsen in de

standpunten van anderen; inzicht in de betekenis van de vrijheid van meningsuiting. En de school wordt een *oefenplaats* voor democratisch burgerschap: kinderen krijgen de gelegenheid om in de dagelijkse praktijk van klas en school te oefenen met het nemen van verantwoordelijkheid en met andere competenties. In de hoogste groep leren de kinderen ook hoe de democratie in onze maatschappij is ingericht, en hoe ze kritisch kunnen omgaan met informatie.

Er worden aparte leerlingmediatoren opgeleid die helpen bij het oplossen van conflicten. De klas en de school wordt een (democratische) leefgemeenschap waaraan iedereen een steentje bijdraagt, onder andere door het uitvoeren van diverse gemeenschapstaken – in de klas, in de school en in de buurt.

Het hart van De Vreedzame School wordt gevormd door een lessenserie. Deze bestaat uit een wekelijkse les of activiteit in alle groepen van 30-45 minuten. Er zijn 38 lessen, verdeeld over zes blokken:

1. *We horen bij elkaar* (groepsvorming en een positief sociaal klimaat)
2. *We lossen conflicten zelf op* (conflicthantering)
3. *We hebben oor voor elkaar* (communicatie)
4. *We hebben hart voor elkaar* (gevoelens)
5. *We dragen allemaal een steentje bij* (verantwoordelijkheid voor de gemeenschap)
6. *We zijn allemaal anders* (omgaan met verschillen)

In een regelmatige groepsvergadering bespreken kinderen in de klas met elkaar zaken die hun aangaan en waarover ze een besluit mogen nemen. In het schoolteam is door de leerkrachten het ‘democratisch speelveld’ afgebakend. En er wordt met commissies gewerkt, zowel in de klas als klasoverstijgend in de school. Hierin participeren kinderen, en zij geven advies over allerlei onderwerpen, zoals veiligheid, pesten, de inrichting van het lokaal, de inrichting van het schoolplein en de invulling van de sportdagen.

■ De Vreedzame Wijk

Omdat op school het klimaat als gevolg van De Vreedzame School positiever en veiliger is geworden en kinderen door middel van dit programma allerlei positieve vaardigheden en attitudes hebben verworven, ontstaat er in veel wijken belangstelling om het succes van De Vreedzame School door te trekken naar de wijk: De Vreedzame Wijk.

Kinderen leven vaak in van elkaar gescheiden werelden: de school, thuis, op straat. In sommige wijken is er een flinke kloof tussen de omgangs- en opvoedcultuur binnen die verschillende domeinen. Kinderen krijgen dan te maken met zeer uiteenlopende verwachtingen. Op school leren ze een conflict uit te praten, op straat wordt verwacht dat ze stoer gedrag vertonen en is uitpraten voor 'watjes'.

Het komt ook voor dat ouders een heel andere boodschap geven dan de school: 'Je mept er maar op!' Zo kunnen verworvenheden die op school zijn opgebouwd weer net zo makkelijk worden afgebroken in een andere setting.

Om die situatie te doorbreken, wordt met de aanpak van De Vreedzame Wijk gewerkt aan een samenhangende pedagogische visie samen met scholen, ouders en alle organisaties en vrijwilligers die in de wijk met kinderen en jongeren werken.

In een wijk waarin kinderen naar een 'vreedzame' school gaan, komen de kinderen dagelijks in aanraking met de principes van De Vreedzame School. Daarin schuilt een enorm potentieel: de kinderen hebben onder andere geleerd hoe je conflicten constructief kunt oplossen, hoe je (menings)verschillen kunt overbruggen en wat het is om verantwoordelijkheid te dragen. Zij hebben op veel andere plekken in de wijk te maken met andere 'opvoeders': thuis natuurlijk, maar ook in het buurthuis, op de speeltuin, op de stadsboerderij, op de sportclub, in de naschoolse opvang, in de verlengde schooldag, enzovoort. Het zou een gemiste kans zijn als we die verworvenheden van De Vreedzame School niet benutten, én als we die nieuwverworven kennis, vaardigheden en houdingen bij de kinderen niet ondersteunen en versterken door andere opvoeders dan de leerkrachten.

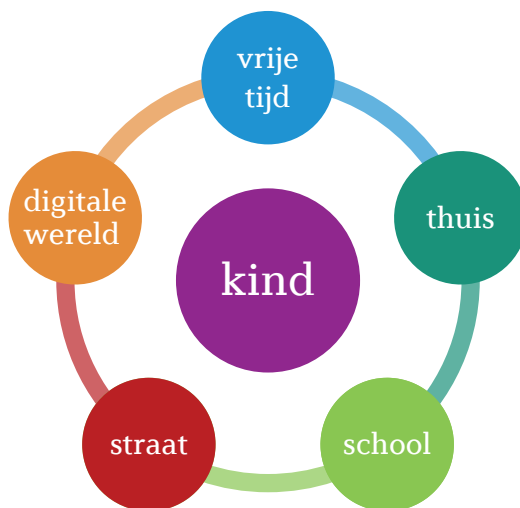
Vanuit die gedachte is De Vreedzame Wijk ontstaan: een aanpak waarbij de filosofie en de werkwijze van De Vreedzame School overgedragen wordt aan zo veel mogelijk 'opvoeders' die in de wijk met kinderen en jongeren in aanraking komen. Dat kunnen instellingen in de wijk zijn, zoals een wijkwelzijnsorganisatie, een bibliotheek, speeltuinen, stadsboerderijen, sportverenigingen, kinderopvang, wijkagenten. Het kunnen ook ouders, vrijwilligers en bewoners zijn die met kinderen en jongeren te maken hebben. Allen worden geïnformeerd over en, indien gewenst, getraind in de principes en uitgangspunten van De Vreedzame School.

Door aan te sluiten bij de werkwijze van De Vreedzame School – gebruik van dezelfde begrippen, inspelen op de geleerde vaardigheden, dezelfde pedago-

gische aanpak, dezelfde wijze van omgaan met conflicten, zichtbaarheid van De Vreedzame School-principes – worden de pedagogische milieus ‘aan elkaar geknoopt’, en wordt het voor de kinderen en jongeren duidelijk dat overal dezelfde verwachtingen leven en dezelfde regels en afspraken gelden. (Zie voor een uitvoerige bespreking van de theoretische fundamenten van De Vreedzame Wijk hoofdstuk 9.)

■ Doelen van De Vreedzame Wijk

Er is veel onderzoek gedaan naar de relatie tussen gedrag en omgeving. Er gaat, zo weten we, een grote invloed uit van de groep, het collectief. Gedrag wordt in hoge mate bepaald door de **sociale norm**, door wat ‘belangrijke anderen’ vinden. De transfer van ‘vreedzame’ vaardigheden van de kinderen van de school naar de andere domeinen waarin kinderen zich begeven, hangt dus voor een belangrijk deel af van de mate waarin in die andere omgeving die ‘vreedzame’ normen en waarden worden uitgedragen. De doelstelling van De Vreedzame Wijk is om meer pedagogische samenhang aan te brengen tussen de verschillende domeinen.

De pedagogische principes van het programma van De Vreedzame School zijn leidend voor deze pedagogische samenhang. Dat betekent dat kinderen worden gestimuleerd om dat wat hun op school is aangeboden via De Vreedzame School ook in andere contexten toe te passen. Daartoe dienen alle ‘opvoeders’ (professionals, maar ook ouders, buurtbewoners en vrijwilligers) in staat te zijn dergelijk ‘vreedzaam’ gedrag van kinderen en jongeren ‘uit te lokken’. Deze algemene doelstelling is op drie niveaus uitgewerkt.

Op het niveau van de kinderen:

- kinderen hun kennis, vaardigheden en attitudes, verworven in De Vreedzame School (conflictoplossing, omgaan met verschillen, gezamenlijke besluitvorming, positief sociaal gedrag, verantwoordelijkheid voor de gemeenschap), laten toepassen in andere contexten;
- kinderen betrekken bij hun omgeving en daarmee participatie en gemeenschapszin bevorderen;

Op het niveau van de opvoeders:

- gedeelde opvoedingsverantwoordelijkheid bij de verschillende 'opvoeders' leggen: leerkrachten, andere professionals, vrijwilligers, ouders (versterken van de pedagogische *civil society*);
- handelingsverlegenheid van betreffende opvoeders verminderen (door toerusten met en benutten van pedagogische principes van De Vreedzame School);
- pedagogisch beleid van wijkinstellingen versterken (aan de hand van De Vreedzame School-principes);

Op wijkniveau:

- een veilig, positief sociaal klimaat waarin participatie centraal staat, als alternatief voor de straatcultuur.

Regina Groenestein, pedagogisch medewerker en coördinator van de buitenschoolse opvang (BSO) bij De Tinteltuyn (Kinderdagverblijf in Amsterdam-Noord):

“Vorige week waren we op het buitenplein aan het spelen. Kinderen van de BSO mengden zich met kinderen uit de buurt om buiten te spelen. Ricardo vindt het normaal gesproken makkelijk om contact te maken met andere kinderen en samen te spelen, echter wel binnen de veilige muren van de BSO. Tijdens het buiten spelen vond hij het lastig om aansluiting te krijgen met de nog onbekende kinderen op het plein. Hij werd buitengesloten door de groep die aan het voetballen was. Hij is geen ster in voetballen, maar mag altijd wel meedoen en op doel staan. Nu stond hij letterlijk sip buiten de groep. Ik liep naar hem toe en vroeg wat er aan de hand was. “Juf, ik mag niet meevoetballen.” Ik ben toen naar het groepje kinderen toe gegaan en heb benoemd dat Ricardo daar naast het veld staat en zich verdrietig voelt omdat hij niet mee mag doen. Dit was het enige wat de kinderen nodig hadden. De kinderen pakte mijn signaal meteen op en Ricardo werd betrokken bij het voetballen. Een meisje nam Ricardo letterlijk bij de hand en zei: “Je hoort erbij.”

De Vreedzame Wijk in het kort

Soms wil iemand in een paar zinnen vertellen wat De Vreedzame Wijk is. Dat valt nog niet mee, aangezien het een complex verhaal is. Hier een voorbeeld van zo'n *pitch*.

Kinderen worden de burgers in de toekomstige maatschappij. Zij bepalen hoe de wereld van morgen eruitziet. Maar opvoeders hebben invloed op hun kinderen, op de keuzes die zij later zullen maken. Dus is het belangrijk om goed na te denken over de vraag: Waar willen we heen? In wat voor soort wereld willen we leven? Wat voor soort mensen willen we dat onze kinderen worden?

Op veel scholen wordt het programma van De Vreedzame School gebruikt om kinderen te leren wat het betekent om op te groeien in een democratie. Ze leren conflicten vreedzaam op te lossen, meningsverschillen te overbruggen, open te staan voor verschillen tussen mensen en zich een beetje te bekommeren om hun omgeving.

Kinderen leren echter niet alleen op school, ze worden eigenlijk overal 'opgevoed'. Met De Vreedzame Wijk proberen we om de dingen die kinderen hebben geleerd op hun 'vreedzame' school te ondersteunen in andere situaties waar kinderen komen: thuis, in de speeltuin, op de kinderopvang, de voorschool, de voetbalclub, in het buurthuis, de bibliotheek, enzovoort. Door aan te sluiten bij wat ze op school leren, is het voor kinderen duidelijk wat er van hen verwacht wordt, ook buiten school. En we weten dat dat helpt om kinderen gezond te laten opgroeien.

■ In dit boek

Dit boek over De Vreedzame Wijk is vooral een praktische handreiking voor opvoeders, zowel professionals als ouders, vrijwilligers en bewoners die in een 'vreedzame' wijk met kinderen en jongeren in aanraking komen. Hiertoe wordt van elk thema van De Vreedzame School – de zes lesblokken – de kern besproken: wat leren kinderen binnen dat thema? Vervolgens wordt er een praktische vertaling gemaakt naar andere settings: hoe kun je als professional of als ouder of vrijwilliger in de situatie van bijvoorbeeld een speeltuin, een sportvereniging, een kinderopvang of een kinderactiviteit in de publieke ruimte aansluiten bij wat de kinderen hebben geleerd door het programma van De Vreedzame School?

Hoofdstuk 2 gaat over hoe we kunnen werken aan het vormen van een positieve gemeenschap – **We horen bij elkaar** – waarin kinderen zich op een positieve manier gedragen, zorgzaam zijn ten opzichte van elkaar en zich verbonden voelen met hun gemeenschap.

In hoofdstuk 3 – **We lossen conflicten zelf op** – besteden we aandacht aan het thema conflictoplossing, en komt onder andere mediatie (conflictbemiddeling) aan bod.

Hoofdstuk 4 – **We hebben oor voor elkaar** – is gericht op wat kinderen hebben geleerd over communiceren met elkaar, over een eigen mening hebben en onderbouwen, over zich verplaatsen in het standpunt van een ander en over compromissen sluiten.

In hoofdstuk 5 staat het omgaan met gevoelens centraal – **We hebben hart voor elkaar**. Hoe ga je om met je eigen gevoelens (bijvoorbeeld boosheid)? Maar ook: Hoe herken je gevoelens bij anderen?

In hoofdstuk 6 – **We dragen allemaal een steentje bij** – bespreken we hoe de kinderen zijn uitgedaagd om hun bijdrage te leveren aan het algemeen belang. Hoe ze een stem hebben gekregen én hebben geleerd om op een verantwoorde manier met die stem om te gaan. We gaan in op participatie en hoe kinderen zich betrokken kunnen voelen bij hun directe omgeving.

In hoofdstuk 7 is diversiteit het thema – **We zijn allemaal anders**. In het lesprogramma wordt in elke groep aandacht besteed aan verschillen en overeenkomsten tussen mensen, met als doel bij kinderen een open houding te stimuleren ten aanzien van verschillen.

Alle hoofdstukken omvatten beknopte informatie over het betreffende thema, bieden zicht op wat de kinderen wordt aangeboden en waarbij kan worden aangesloten in een setting buiten de school. Elk hoofdstuk wordt afgesloten met een praktische paragraaf met concrete activiteiten en suggesties die toepasbaar zijn in verschillende contexten.

De laatste drie hoofdstukken zijn meer beschouwend van aard. In hoofdstuk 8 gaan we dieper in op de manier waarop De Vreedzame Wijk wordt ingevoerd in wijken. Hoofdstuk 9 omvat een theoretische onderbouwing met verwijzing naar literatuur voor hen die meer willen lezen. En in hoofdstuk 10 schetsen we de resultaten van onderzoek naar De Vreedzame Wijk en komen de laatste ontwikkelingen kort aan bod.

2 We horen bij elkaar

■ Een gemeenschap vormen

It takes a village to raise a child – Kinderen en jongeren ontwikkelen zich beter als ze onderdeel zijn van een gemeenschap, vooral wanneer ze daarin het gevoel hebben dat ze ‘ertoe doen’. Dat geldt voor elke groep waarvan kinderen deel uitmaken, of het nu op school, op de naschoolse opvang, op de voetbalclub, of in de speeltuin is.

Iedere ‘opvoeder’, of het nu de leerkracht, de speeltuinmedewerker of de voetbaltrainer is, geeft kinderen idealiter het gevoel deel uit te maken van de leefgemeenschap die er op dat moment, in die situatie, is. Zelfs een losse groep kinderen die toevallig tegelijkertijd in de speeltuin aan het spelen is, vormt op dat moment een ‘gemeenschap’.

Niet elke groep is ‘veilig’ voor alle kinderen. Wat maakt een groep veilig? Een veilige groep is vooral een groep waar kinderen het gevoel hebben dat ze mogen zijn wie ze zijn. Dat betekent dat ze zich gehoord en gezien voelen. Door de leider – leerkracht, trainer, pedagogisch medewerker, enzovoort – en door de andere kinderen. Dat is niet vanzelfsprekend. Kinderen staan niet altijd open voor alle anderen in de groep. Vaak is er sprake van subgroepjes binnen een groep, en worden er geregeld kinderen buitengesloten.

Als een groep wel veilig is, gaat alles beter. Er wordt beter samengewerkt en beter geluisterd, waardoor de prestaties ook verbeteren (dat kan het leren zijn in klas en school, het kan ook het resultaat van het voetbalelftal zijn). Het is dus ook om die reden van belang om een positieve sociale norm neer te zetten: ‘zo doen wij het in onze groep!’

En als we willen dat kinderen leren meningsverschillen te overbruggen, dan is een eerste voorwaarde dat er een basis van verbinding is. Scherp discussiëren, elkaar kritisch bevragen en toch luisteren naar elkaars standpunt gaat veel beter als de partijen het gevoel hebben dat er wederzijds respect is. Zo’n basis van ge-

meenschapszin maakt het mogelijk om ‘vreedzaam te vechten’: het grondig met elkaar oneens zijn en toch vrienden blijven.

Een positieve groep ontstaat niet altijd vanzelf. Zodra een groep kinderen of jongeren bij elkaar komt, vindt er een proces van groepsvorming plaats. Wat wordt de norm in deze groep? Wie heeft het voor het zeggen? Welke rol vervult ieder? Voelt iedereen zich thuis in de groep en heeft iedereen de vrijheid te zijn zoals hij of zij is? Sfeer, relaties, normen, sociale rollen en posities in de groep krijgen gaandeweg vorm. Aan de start van dat proces kan de ‘opvoeder’ – volwassene, professional, vrijwilliger, trainer, leider – optimaal invloed uitoefenen op de groepsdynamiek.

Het is zaak om als volwassene die sociale norm zelf te regisseren. Om te voorkomen dat in een groep het recht van de sterkste gaat gelden (bijvoorbeeld door de dominante aanwezigheid van een informele leider die eigen, informele normen instelt), zal de volwassene vanaf het eerste moment duidelijk moeten zijn over hoe hij of zij wil dat er met elkaar omgegaan wordt.

In die eerste fase van groepsvorming is het van belang dat er activiteiten worden ondernomen die de kinderen ertoe in staat stellen elkaar beter te leren kennen, die hen met elkaar in gesprek brengen en die ieder kind in de groep het gevoel geven erbij te horen. Om daaraan vorm te geven, biedt het programma van De Vreedzame School in blok 1 een serie lessen die in de eerste twee weken dagelijks worden aangeboden. Zo doen de kinderen kennismakingsactiviteiten, worden in die periode de schoolregels besproken en worden met elkaar de omgangsafspraken gemaakt. Er wordt aandacht besteed aan pesten en plagen. Er worden gemeenschapstaken bedacht en verdeeld.

Met die lessen en activiteiten wordt dus gewerkt aan kennismaking met elkaar en aan gemeenschapsvorming, naast het nadrukkelijk stellen van de sociale norm: zo gaan we hier met elkaar om. Op die manier kan de docent vanaf het begin duidelijk maken wat zijn of haar verwachtingen en grenzen zijn, én kan hij of zij de kinderen een stem geven en hen serieus nemen.

Hierna bespreken we een aantal kernzaken die in blok 1 van De Vreedzame School rond dit thema aan de kinderen wordt aangeboden. Aan bod komen:

- regels en afspraken
- opstekers

- binnenkomers en afsluiters
- coöperatieve werkvormen

De laatste paragraaf van dit hoofdstuk omvat een aantal concrete activiteiten en suggesties voor in andere settings dan de school, waarmee aangesloten wordt bij wat de kinderen in blok 1 is aangeboden.

Kern van blok 1

Een veilige en positieve groep creëren voor iedereen, ongeacht de verschillen in herkomst, ervaringen en eigenschappen. Elkaar goed leren kennen, wie ben ik, wat zijn verschillen en overeenkomsten tussen ons, wat nemen we allemaal mee in deze klas, hoe zorgen we voor het welbevinden van iedereen in de groep? Er wordt een positieve sociale en morele norm in de groep geïnstalleerd: 'zo doen we het hier'.

■ Regels en afspraken

Zodra er sprake is van een groep kinderen die samen een activiteit gaan doen, hebben we regels en afspraken nodig. In De Vreedzame School leren de kinderen het onderscheid tussen regels en afspraken.

Regels worden door de volwassenen aangedragen. Ze geven aan welk gedrag niet door de beugel kan, zoals slaan of schoppen, elkaar bedreigen, beledigen of uitschelden, diefstal, vloeken. Bij overtreding van die basisregels moet er opgetreden worden en treedt er een sanctie in werking.

Het stimuleren van orde en discipline door alleen regels en straffen heeft echter een beperkte werking. Kinderen leren er niet zo veel van. Ze worden afhankelijk gemaakt en het komt niet tegemoet aan basisbehoeften als erbij horen, autonomie en competentie. Bovendien wordt er geen appèl gedaan op morele of sociale overwegingen.

Voor een positieve sfeer in een groep is het daarom van belang om naast regels samen met de kinderen **afspraken** te maken over de omgang met elkaar. Afspraken maak je samen. Hoe zorgen we ervoor dat dit voor iedereen een fijne groep is? Dat iedereen het naar zijn zin heeft, zich prettig voelt? Wat hebben we daarvoor nodig? Welke afspraken kunnen we maken over de manier waarop we met elkaar omgaan?